

Sayı : I.

Temmuz 1933

TÜRK TARİH, ARKEOLOĞYA VE ETNOGRAFYA DERGİSİ

MAARİF VEKÂLETİ TARAFINDAN NEŞROLUNUR

DEVLET MATBAASI, İSTANBUL, 1933

«AL» RUHU HAKKINDA

TÜRK MİTOLOJİSİNDE KÖTÜ BİR RUH

(Al, Albastı, Albız, Almış, Albıs, Abası)

Yazan: Abdülkadir,
T. D. T.C. Etimoloji K. Azası

Türk hurafelerinde, masal ve destanı hikâyelerinde eski ilâh — ruhlardan birçoklarının bugüne kadar yaşadığını görüyoruz. Eski şamanlıkta devam eden yahut, Altay ve Yenisey Türklerinin akidelerinden kat'ı nazar, bin seneden beri islâm dininde bulunan Türklerde bile eski an'anelerin izlerine tesadüf ediyor, bazan da bu an'anelerin pek canlı bir surette yaşadığına şahit oluyoruz.

Gerek Şaman ve gerek İslâm Türklerin halk hurafelerinde bugüne kadar yaşayan ve mühim rol oynayan ruhlardan biri «Al» yahut «Albastı» dır. Karakter ve seciye itibarile bütün Türk hurafelerinde aynı ruh olan bu «Albastı» «Al karısı» bütün Türk kavimlerinde aşağı yukarı aynı isim taşımaktadır: «Al karısı», «Albastı» (garp Türkleri); «Albastı» (bütün orta Türklerde); «Albız» (eski Osmanlı metninde) [1]; «Albıs» (Uranha - Tuba); «Almış» (Altaylılarda); «Abas» (Yakutlarda).

Eski Sumer Türklerinin «Al» ve «Alu» larile bir olduğunda şüphe olmayan bu ruh hakkındaki hurafeler araştırmağa değer bir mevzudur.

* *

Kırgız - Kazak Türklerinin hurafelerine göre «Albastı» iki nevi olup biri «Kara Albastı» ve diğeri de «Sarı Albastı» dır. «Sarı Albastı» lar hoca ve baksı (Şaman) ların okumasile defolup giderler. «Kara Albastı» ise kendisini görmek iktidarına malik olan ocaklı adamdan başka kimseden korkmaz. «Sarı Albastı» sarışın bir kadın suretindedir. Bazan keçi ve tilki suretlerine de girer. Bu ruh loğusalara musallat olup ciğerlerini alır ve götürüp suya atar. Baksılar yahut ocaklı adamlar «Albastı» yı yakalayıp ciğeri yerine koymağa mecbur ederler. «Albastı» yı yakalayan baksı eline kopuz alarak şu türküyü söyler:

«Ey, Albastı zalim,
Koy ciğerini yerine,
Zavallının canını iade et,
Sözümü tutmazsan,
Bana hürmet etmezsen,
Gözlerini çıkarırım.»

[1] Edirneli Nazmi Divanında «albız» şeytan kelimesi yerine kullanılmıştır. Köp-rülüzade Fuat «Millî edebiyatın ilk mübeşşirleri» İstanbul 1928 s. 13.

Bu suretle merasim yapılırsa Albastı ciğeri yerine koyar ve ölen loğusa da iadei hayat edermiş. Baksılar «Albastı» yı, ekseriya, keçi suretinde görüyorlar.

«Kara Albastı» yahut «Kara» ciddi ve ağır başlı bir ruhtur. «Sarı Albastı» ise hoppa, mekkâr ve şarlatandır. Ekseriya insanları hile ve aldatmakla ele geçirir. Bazan insana dokunmıyacağına söz verir ve uzak bulunur. Lâkin daima fırsat bekler ve nihayet kolayını bulup bir zararını dokundurur.

Miropiev'in eserinin [1] nihayetinde, neye ait olduğu izah edilmemiş, bir baksı duası vardır. Mündericatından anlaşıldığına göre bu da «Albastı» ya karşı, loğusa yanında yapılan bir merasim esnasında okunan, baksı ilâhisidir. Bu merasimde, galiba, loğusanın ciğeri yerine koyun ciğeri veriliyor:

«Ey, şeytanlar, şeytanlar,
Bu ciğeri alınız,
Buna kanaat ediniz,
Bu kadını öldürmeyiniz,
Zararınızı dokundurmayınız.

.....
Koyun ciğeri size kâfi değil mi?
Bu koyun ciğerini ciğer addetmiyor musunuz?
Eğer böyle ise, elime kılıç alırım,
Hesapsız ruhlarımla
Size hücum ederim»

denilir.

Albastı, tüfek sesinden korkar. Loğusa «Albastı» olursa tüfek patlatmak âdettir. Demircilerden ve ocaklı adamlardan da korkar; öyle muktedir demirci ustalar ve ocaklılar vardır ki bunların bir mendil veya külâhı «Albastı» yı korkutmak için kâfi gelir. «Albastı» muhtelif suretlerde görünmekle beraber aslında bir «sarı kız» dır.

Başkurtların «Albastı» ya dair hurafeleri de Kazak - Kırgızlarınkı gibidir.

Kazan Türklerinin hurafelerine göre «Albastı» şerir bir ruhtur. Meskûn olmiyan evlerde ve sahralarda bulunur. Muhtelif suretlerde görünür; yolcuların yolunu şaşırtır, uykuda basar.

Uluğ Kem nehrinde bulunan Tuba - Uranha şamanî Türklerin akidelelerine göre, «Albıs» evlenmiyen bir kızdan türemiştir; kumsal yerlerde ve kayalarda bulunur, keçi gibi bağırırlar. Albıs kızlara musallat olur ve hasta yapar. Muktedir şamanlar ilâhiler okuyup Albısları defederler. Şaman dualarında Albıslar sarı kız olarak tavsif olunur (Altı sarı Albısların).

Altaylıların akidesine göre «Almıs» bir ruhu şerirdir. «Erlık» in âvanından ve hademelerindendir.

Fergana özbeklerinin hurafelerinde şeytan, *ecine*, dev ve perilerden maada bir de «Albastı» vardır. «Albastı» yı pejmürde, dağınık saçlı bir kocakarı suretinde telâkki ederler. Loğusayı yalnız bırakmazlar, ecinenin boğmasından korkarlar.

[1] Mehazler, makalenin sonunda gösterilmiştir.

Taşkent'te Sevzar - daha Tahtapul kapısında «Albastı=Alvastı» köprüsü vardır. Oradan gelip geçenlerin pejmürde bir kocakarı suratı gördükleri söylenir.

Yakut Türklerinin akidelerine göre isim ve karakter itibarile bizim «Albastı» yı andıran «Abası» denilen ruhlardır. «Abası» lar «İççi» ve «Ay» ruhlara mukabil şerir ve *ubur* ruhlardır. Bundan maada «albas» sözü de vardır ki aldatmak, hile ve kadın şamanın büyüsi manalarında kullanılır. «Abası» ların evsafı mümeyyizesinden biri insanın «kutu» (ruhu) nu alıp götürmektir. (Diğer Türklerde Albastı yahut Al karısı insanın ciğerini alıp götürür).

Anadolu Türk hurafelerinde de aynı ruhun mühim rolünü görüyoruz. «Alkarısı» ve «albastı» hastalığı tesmiye edilen bu ruh loğusa kadınlara musallat olur. Bazan yalnız kalan loğusanın yanına peri kızları gelerek loğusanın ciğerini alır giderler ve bu suretle loğusayı «albasar» mış. Loğusanın ciğerini alıp suya bırakırsa loğusa ölmüş. Doktor Kunoş'un notuna nazaran «çocuk doğduğu vakit loğusaya acıklı bir haber söylenirse korku, teesüften mütevellit hale yahut hastalığa "albastı" tabir olunur.» Hurafeye göre «Alkarısı» tüfek sesinden, ocaklı adamlardan, demirden ve kırmızı renkten korkar. Bunun içindir ki loğusa yatakta iken başına beyaz yaşmak ve kırmızı tül bağlarlar. Kırmızı altın takarlar, loğusaya kırmızı şeker hediye götürürler. (Bazan bunun hilâfına kadının gözüne kırmızı şey göstermezler). Bazan bu «Alkarısı» dağ kayalarında ve nehir sahillerinde bulunur. Geçen yolculara her türlü oyun oynarlar ve fena sesle bağırırlar. Öyle ocaklı adamlar vardır ki bunların mendil veyahut takkesi loğusaların odasına konulursa «albastı» olmaz. Alkarısı sarışın bir kadındır.

Erzurum ve Erzincan vilâyetlerinde işittiğim bazı rivayetlere göre «Alkarısı» ahırlarda bulunur ve at yelesini örmekten hoşlanır. Loğusaları korkutan ve ciğerlerini götüren ruh ise «Albastı» olmayıp «Karakura» denilen bir ruhtur.

Görülüyor ki bütün Türk kavimlerinde «Albastı» aynı bir şerir ruhun ismidir. Bu ruhun loğusa kadınlara musallat olması şekli Kırgız, Kazak ve Anadolu Türklerinde bütün teferruatı ile aynı şekildedir. («Loğusanın ciğerini alıp götürmesi ve suya atması,» «ocaklı adamlardan korkması, tüfek sesinden kaçması»). Kazak - Kırgızlarda keçi suretinde görünen bu ruhun Uranha - Tuba Türklerinde «keçi sesi ile bağırması» ve Anadolu Türklerinde «fena sesle bağırması» gibi teferruat ta şayanı dikkattir. Bütün Türklerde bu ruh dişidir; hoppa hilekâr ve yalancıdır.

Uranhaların şaman dualarında zikredilen ve kayalarda bulunan altı sarı «Albastı», Kazak - Kırgız ve Başkurtlarda «sarı kız» suretinde olan bu ruh kültü ile Anadolu Türklerinin «Sarı kızlar» [1] efsanesi de münasebettar olabilir. Erzurum ve Erzincan hurafesine göre «Albastı» at yelesini örmekten

[1] Mudurnuya 3 saat mesafede, Yazılar deresinin biraz yukarısında «Göncek» köyü civarında «Sarıkayalar» yahut «Sarı kızlar kayası» denilen kaya vardır. Yerli ahalinin akidesine göre bu kayalarda «Sarı kızlar» varmış. Bu kayaya ait efsane muallim Pertev Naili Bey tarafından tespit edilmiştir.

zevkalırmış. *Yenisey* Türklerinden «Kalar» Türklerinin inanmalarına göre at yelesini örmek kaya ve dağ ruhunun (dağ izinin) en sevdiği eğlencedir.

Kara Kırgızların inanmalarına göre loğusalara musallat olan ruh gene «al» dır.

Loğusanın «Kara» yahut «karabastı» dan korkusu ve bu «Kara» yı defetmek için «Kara Bakşı» çağrıldığı Manas destanının devamı olan Yolay Kaan destanında da görüyoruz.

Kara Bakşı bar edi
Karabaskan katındın
Evliyası bar edi. . . .

Kara Bakşı loğusaya gelen cinlere hitap ederek;

Alıstan kelgen Al-bı deymen
Raktan kelgen can-bı deymen. . . .

diyor ki buradaki «Al» bizim bahsettiğimiz «Al» dır. Bu son cümleyi Radloff uzaktan gelen er (alp) diye tercüme ediyor ki şüphesiz yanlıştır. «Albı» kelimesindeki «bı» sorgu soneki olan «mi» den başka bir nesne değildir.

Bu hulâsamızdan görülüyor ki «Al» (Albastı, Albas, Albız, Almış) denilen mevhum «ruh» hakkında bütün Türk kavimlerinde aynı inanmalar mevcuttur. Şüphesizdir ki bu inanma ve an'ane Türklerin Ortaasyada birlikte yaşadıkları zamana aittir. Türklerle eski zamandanberi komşu yaşayan kavimlerde de bu «Al» hakkında inanmalar varsa da Türklerdeki gibi yaygın değildir [1].

«Al» ruhu tarihten önceki zamanlarda, tarihî devirlerde tasavvur olunduğu gibi, şerir bir «ruh» olmamıştır. Bu «ruh» eski Türk panteonunda kuvvetli belki hami (koruyucu) tanrılardan biri olmuştur. Bugünkü Türk inanmaları onun «şerir» bir ruh olduğunu gösterdiği halde bazı emareler de onun bir zaman «hami» ruh olduğunu bildirmektedir:

1 — Uranha - Tuba Türklerinin şaman dualarında kam bu ruha «kaya yerlerde yaşayan atlı Sarı Albıstarım» diye hitap ediyor ve yardım soruyor [2]. Kazak - Kırgız baksıları da, galiba, bu ruhu «tuv dediği derde derman olan ey Sarı Kız, gel» diye çağırıyor [3].

2 — «Al» kelimesinin ateş kültile alâkalı olması bilhassa bu ruhun en eski devirlerde «hami» ruh, ateş ve ocak ilâhesi olduğunu göstermektedir [4].

Yakut Türkleri aile ocağı ateşine «Al-ot» diyorlar [5]. Türklerle en eski

[1] Profesör Dümeselin verdiği malûmata göre Gürcülerde de «Ali» denilen bir şerir «ruh» bulunduğu dair inanma vardır. Gürcü muharrirlerinden N. Lomori bu mevzu üzerine «Ali» adlı bir hikâye de yazmıştır (hususî mektubundan). Yezd ve Kirman parslarının «Al» hakkındaki inanmaları A. Houtum-Schinder tarafından tespit edilmiştir (Zeitsch. d. Deutschen Morg. Ges XXXIV. s. 85).

[2] Radloff Porben, IX s. 193.

[3] A. Divavey İz oblasti kirgiz. Verovani, Kazan 1899, s. 5.

[4] Troçanski, Evolutsiya Çernoy Veri u Yakutov, 1907, s. 50.

[5] Türkçede peygambere «yalavaç = yalvaç» denilmesi de ateş ilâhi (al, yal = yalın) kültleleriyle bağlı olabilir. Eğer Sumer metinlerinde adı geçen ateş ruhunun «Al, Alu» şeklinde okunması doğru ise bu kültün rahibi «Alu+cu» olacaktır ki «alavcu», «yalavcu» nihayet «yalvaç» olmuştur.

zamandanberi komşu yaşıyan Moğollar da ateşe «gal» diyorlar. «Alev» kelimesi de (Orta ve Doğu Türklerinde «yalın», «yalkın») bu kökten çıkmıştır. Altay ve Yenisey kamları âyin ve merasimlerinde «Alas» diye çağırırlar ki samî dinlerin «amin» kelimesi yerindedir.

«Al» kelimesinin ateş kültile bağlı olduğunu gösteren bir emare de bütün Türk kavimlerinde yaygın olan «Alaslama» merasimidir. Alaslama Orta ve Doğu Türklerde ateşle temizleme ve takdis merasimidir.

Başkurtlarda «alaslama» bir kırmızı renkli paçavrayı ateşleyip hastanın başı etrafında «alas, alas» diye çağırıp çevirmekten ibaret olan bir tedavi usulüdür. Altay ve Yenisey Türklerinde şamanî merasim esnasında tütsü için ardıç veyahut başka bir «mübarek» ağacı yakmaktır. Kırgızlarda da alaslama Başkurtlardaki gibidir [1].

Anadolu Türklerinde «alazlama» Radloffun izahına göre kızgın demirle dağlamaktır (Lûgat, I, s. 365). Anadolu halkiyatına dair son yıllarda toplanan malûmata göre «alazlama»nın tamamen eski şamanilik ve ateş kültü ile sıkı bağlı bir merasim olduğu anlaşılmaktadır.

Anadolu halkiyatına dair çok kıymetli maddeler toplıyan ve değerli tetkiklerde bulunan M. Şakir Beyin neşrettiği malûmata göre «alazlama» bir tedavi usulüdür. Bunun için kırk bir tane al renkli keten bezinden okuya okuya parmağa bir ip yumağı yapılır... sonra bu yumaklar ateşte yakılarak tekrar bir al bez üzerine bunların külü konur ve bununla alazlanır [2]. Anadolunun bazı yerlerinde «alazlama» akşam karanlığında ilk yanan (görülen) ışığa bakarak yapılır.

Altay kam ilâhilerinde ateşe «Alır Ot», «Al Yalgın» diye hitap oluyor [3].

Görülüyor ki «Al» ruhu efsanesi pek derin bir geçmiş çağlarda ateş kültü ile bağlı olmuş ve hamî bir tanrı sayılmıştır [4]. Bu «tanrı»nın sukutu zamanımızdan altı bin yıl önce başlamıştır. Sumerlerin «Al»ruhunda bile bu ikilik başladığını görüyoruz: Ateş tanrısı olan bu Al aynı zamanda iğva perisidir [5].

[1] Kırgızların «alaslama» kelimesi hakkında Radloff'un verdiği izah eksiktir. Bu izaha göre «alaslama» hediye baş etrafında çevirip vermektir (yani takdis ederek vermektir). (Lûgat, I, s. 365). Halbuki «alaslama» bilhassa ateşle olur.

[2] M. Şakir. Halk hekimliği («Bartın» 1932, sayı 346).

[3] Anuchin, Altay şamanlığına dair maddeler, sahife 98 — 99.

[4] Maku hanlığında yaşıyan Aliilâhî Karakoyunluların akidelerine göre «Almas» cihan padişahının oğlu, bir rivayete göre de, Allahın yanındaki dört meleğin biridir (V. Gordlevski. Kara - Koyunlu. İz. Ob. izsl. i izuç. Azerbaycana, 1927, No. 4, s. 8 - 9). Bu «Almas» Altay ve Yenisey Türklerinin «Almıs»)ını andırıyor. Âli kültürün Türklerde intişarı da eski Türk ateş tanrısı «al» adını andırmasına medyun olabilir.

[5] Hilaire De Barenton, L'Origine des langues des religions et des peuples. Paris, 1932, p. 16.

Bugünkü çuvaşlarda «albastı» şerir bir ruh sayılmasına rağmen prof. N. Marr bu kelimeyi «ğor - mo - d», ermenice «ar - maz», gürcüce «tar - mo - d» gibi iyi «ruh» lar ifade etmiş olan kelimelerle bir menşeden geldiğini ileri sürmektedir (N. Marr, Vichap, Leningrad, 1931, s. 47 - 48). Çuvaş, çermis ve eski Bulgarların «keremet» leri (çağataycada da «keramet» mukaddes ağaçtır) eğer arapça «kerâmet» ten değilse, N. Marr'ın zannettiği gibi «ğor - mo - d» ten olabilir; fakat «albastı» kelimesinin menşeni Sumerlerin «Al», «Alu», «Alal» kelimelerinde aramalıdır.

Türklerin en eski devirlerdenberi «albayrak» kullanmalarının bu Al=Ateş kültü ile bağlı bir an'ane olacağı hatıra geliyor. Kazak - Kırgızlar bayrak kelimesi yerine «Yalav» kelimesini kullanırlar ki alavdır. «Al»ruhunun adile «al» renginin münasebeti şüphesizdir. Türk hurafelerine göre «ruh» lar «ak», «kara», «sarı», «kuba - esmer» diye renklere ayrılırlar. «Albastı» ile beraber «Karagastı» da vardır. Her halde «al» rengi de «ruh» lardan birinin rengini göstermiştir. Şamanizmde «ruh» lar şerefine bayraklar (altaycada «yalama») dikmek âdetidir. «Al» ruhunun «hami ruh» sayıldığı devirde bunun şerefine dikilen bayrak ateş rengine yakın bir renkte olmuştur. Bizim fikrimize göre Türklerin «albayrak» ları «Al» ruhunun ateş tanrısı ve hamî ruh sayıldığı devirden kalma bir hatıradır ki yedi, sekiz bin yıllık demektir.

Hulâsa: Bugünkü Türk inanmalarında yaşayan «Al» şerir bir ruh olarak tasavvur olunur; yol aşırı, yalancı, hilekâr sayılır.

Aldanmak — aldatmak, aletmek, allak - bullak, alrk gibi kelimeler bu «ruh» un sukutundan sonra türemiş olan kelimelerdir.

En eski zamanlarda bu «ruh» ateş tanrısı, hamî «ruh» olmuştur.

Türk kültürü tarihinde büyük bir inkılâp neticesinde olsa gerekir ki bu «hamî ruh» düşmüş ve «kötü ruh» lar sırasına geçmiştir. Bu düşme devrinin pek eski zamanlarda olmasına rağmen «Al» ın takdis edildiği devri hatırlatan an'anelerin hâlâ yaşadığını görüyoruz:

- Alkamak^[1] = Takdis etmek (altayca,) kırgızca),
- Alkış = Tebcil, tebrik (bütün Türklerde),
- Al Ot = Aile ocağı ateşi (Yakutlarda),
- Al Ot = Azametli ateş (Altay kamlarının ilâhilerinde),
- Alas = Alazlama = Ateşle arıglama âyini yapma,
- (Al renginin bütün Türklerce mukaddes sayılması)

gibi kelimeler «Al» tanrısının «hamî ruh» sayıldığı devre ulaşan bir an'anenin devamından başka bir şey olmasa gerek.

Bu makale için istifade edilen eserler:

- 1 — A. Divavey Etnografiçeskie Material (Sbornik Material. d, statistiki Sır - Dar.ob., V, shf. 38 - 48).
- 2 — A. Divavey. O proischojdenii Albasta (İz, Ob. Archeol., İstorii i Etnografii pri Kazansk. Univers., IV, 226 — 233).
- 3 — Katanov. Pisma, Ptersbourg, 1899, shf. 7.
- 4 — Katanov. Opıt Urjanchays. Yazıka, Kazan, 1903, shf. 127, 150, 435, 875.
- 5 — Katanov. Pisma iz Sibiri i iz Vos. Turkestana, Petresb. 1893 shf. 29
- 6 — W. Radloff, proben, IX, (muhtelif shf, bilhassa — 16, 31, 45, 163, 165, 193
- 7 — Koblev, Mifologiya Kazanskih Tatar, Kazan, 1910, shf. 18 - 19.

[1] Alkamak kelimesinin zıddı «kargamak» kelimesidir. Bu kelimelerden birinde «al» ikincisinde «kar (a)» olması da dikkati çalıptır.

- 8 — Kustanayev Hudabay, Etnografiçeskie oçerki Kirgız... Taşkent, 1894, shf. 35 — 36, 42, 43.
- 9 — V. Nalivkin, Oçerki bıta jençsen osed. naseleniya Firganı, Kazan, 1886, shf. 146 ve 171.
- 10 — Miropiev, Demonolog. razskazı kirgızov (Zapiski İmp. R. Geog. Ob. po Otd. Etnografii, X 1888, shf. 10 — 11 ve 50).
- 11 — F. Poyarkov, iz oblasti kirgız. verovanii (Etnog. Oboz.).
- 12 — S. İ. Rodenko, Bakırı, 11, shf. 306,
- 13 — Troçşanski, Evolutsiya çernoy veri u Yakutov, Kazan, 1907, «abası» shf. 24, 69; «al ot» shf. 50; «An Alay Hatun» shf. 47.
- 14 — V. M. İonov, K voprosu ob izuç. do - hristiansk. veronaii Yakutov, (Sbornik Muz. Antropologı i Etnogr., V, 1).
- 15 — N. Pantusov, Tarançin. Bakırı, Taşkent, 1907, (şaman âyin ve merasimlerinde «tuğ» ve «bayrak» hakkında shf. 37 — 38 ve muhtelif sahifelerde).
- 16 — S. Malov, Şamansto u sartov Vost. Turkeстана (Sbornik Muz. Ant. i Etnog., V., şaman merasiminde «tuğ» ve «bayrak» shf. 6,8).
- 17 — D. Maynagaşev, Jertvoprenoşenie Nebu u Beltreov (Sb. Muz. Ant. i Etnog. III, «yalama» shf. 91 — 102).
- 18 — N. Hanıkov, Opisanie Buharskago Hanstva, Petresb. 1843, shf. 207.
- 19 — F. J. Kun, Prevdaritel. otçet po eksped. v Urjanchaysk. Zemlü (İzv. Vos. Sibir. Otd. İ. R. Geog. Ob, 1903, tom 34, N I «albıs» hakkında).
- 20 — G. Grshimailo, Zapadnaya Mongoliya i Urjanch. Kray. Leningrad 1926, III 1 shf. 134.
- 21 — Kalaçev. Neskolklo slov o poezii Telegetov (Jivaya Starina, IV, 489 — 500).
- 22 — İ. İbrahimov, Etnografiç. Oçerki kirgız. Naroda (Russkiy Turkestan, Moskov 1872, II. shf. 122 — 122).
- 23 — A. Houtum — Schindler. Die Parsen in Persien, ihre Sparche und einige ihrer Gebräuche (Zeitsch. d. Deutsch. Morgen. Gesel. 36. shf. 85)
- 24 — Hilaire De Barenton. L'Origine des langues des religions et des peuples, Paris 1932, shf. 16.
- 25 — N. Marr, Le vichap, Leningrad 1931, shf. 48.
- 26 — Hâmit Zübeyr, Doğumla alâkadar bazı âdat ve hurafeler (Türk Yurdu, 1927, sayı 33, shf. 228 — 230).
- 27 — Şerif Necati, Loğusa hakkında Albastı hastalığı (Halk Bilgisi Haberleri No. 5 shf. 8).
- 28 — Baha Sait, Anadoluda Alevî zümreler (Türk Yurdu, 1926, sayı 24, shf. 484 — 487 (Anadoluda sarı kızlar efsanesi).
- 29 — Abdülkadir. Birinci ilmî seyahate dair rapor, İstanbul 1930, shf. 43 — 45,

- 30 — M. Şakir, Halk hekimliği («Albastı») Bartın, 1932, sayı 321; «alazlama»ibid 346.
- 31 — Meszaros. Osmanlı halk hurafeleri (K. Szemle, «Albastı» sayı VII. 1906, shf. 55).

Lûgat kitapları:

- 1 — Radloff, Türk Lûgati, «albasta», «al», «alas», «alaslama», «alazlamak» «yalav», «yalavcı» kelimeleri.
- 2 — M. Kâşgerî, Divanü Lûgati Türk, «al» kelimesi.
- 3 — E. K. Pekarski, Yakut Lûgati, «abası», «albas», «al» kelimeleri.
- 4 — Verbitski, Altay ve Aladağ Türk lehçeleri, «al», «alas», «yalama» kelimeleri.